

Το κακοποιημένο/ παραμελημένο παιδί

Χάρις Χαραλάμπους
Συμβουλευτική Ψυχολόγος

Passion Creativity Growth
www.withcharis.com

Εικόνες

Οι λέξεις «παιδική κακοποίηση» ίσως να φέρνουν στο νου εικόνες κτυπημένων παιδιών, υπάρχουν όμως και παιδιά που υπόκεινται σε ψυχολογική κακομεταχείριση, προφορική κακοποίηση και παραμέληση. Το συναισθηματικό τους τραύμα μπορεί να μην είναι τόσο εμφανές, προκαλεί όμως τον ίδιο πόνο και απειλεί με τον ίδιο τρόπο την ποιότητα ζωής των παιδιών, ακόμη και την ίδια τη ζωή τους.

Σφραγισμένο μυστικό

Περιπτώσεις κακοποίησης συχνά αποτελούν το σφραγισμένο μυστικό μιας οικογένειας και δεν καταγγέλλονται, είτε επειδή η οικογένεια αρνείται το γεγονός για να μη διαλυθεί, είτε οι υπαίτιοι αρνούνται ότι κακοποιούν το παιδί, είτε επειδή το παιδί απειλείται να μην αποκαλύψει τίποτα. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις που το σύστημα πρόνοιας γύρω από την οικογένεια/κοινότητα αδυνατεί να εντοπίσει ή να αντιμετωπίσει επαρκώς το πρόβλημα.

Από ποιαν/ποιον;

Η κακοποίηση μπορεί να γίνει από οποιονδήποτε έχει επαναλαμβανόμενη επαφή με παιδιά (π.χ. γονιός, αδέρφια, γιαγιά/παππούς, γείτονας, δάσκαλος, ιερέας). Η κακοποίηση παιδιών δεν είναι φαινόμενο μιας συγκεκριμένης κοινωνικο-οικονομικής τάξης. Λαμβάνει χώρα σε παιδιά από οικογένειες όλων των οικονομικών και μορφωτικών επιπέδων.

Σωματική κακοποίηση

Φανερώνεται από τραυματισμούς ή κακώσεις στο σώμα του παιδιού, που δεν οφείλονται σε ατύχημα. Μπορεί να υπάρχει μία ή πολλαπλές κακώσεις και κυρίως στα ακάλυπτα μέρη του σώματος (π.χ. κεφάλι, άκρα). Συνήθως υπάρχουν σπρωξίματα, χαστούκια, ρίξιμο αντικειμένων πάνω στο παιδί, κάψιμο ή αποκόλληση με τράβηγμα μερών του σώματος, τράβηγμα μαλλιών. Σε περιπτώσεις ακραίας βίας, η ζημιά στο παιδί είναι τόσο μεγάλη που χρειάζεται άμεσα ιατρική βοήθεια.

Σεξουαλική κακοποίηση

Είναι η συμμετοχή ή έκθεση του παιδιού από ένα μεγαλύτερο άτομο σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο με σκοπό τη σκόπιμη σεξουαλική διέγερση ή/και ικανοποίηση του μεγαλύτερου ατόμου. Παραδείγματα είναι ο αυνανισμός, η κολπική/πρωκτική συνουσία, τα σεξουαλικά αγγίγματα, η επίδειξη γεννητικών οργάνων, η έκθεση σε πορνογραφικό υλικό, η στοματική επαφή του παιδιού με τα γεννητικά όργανα του θύτη.

Ψυχολογική κακοποίηση

Πρόκειται για πράξεις που υποδεικνύουν συστηματική υποτίμηση, απόρριψη, εκφοβισμό και απομόνωση του παιδιού. Παραδείγματα είναι οι προσβολές («Είσαι άχρηστη»), εκφοβισμός με απειλητικά βλέμματα, απειλές κατά της σωματικής ακεραιότητας του παιδιού («Θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο»), απομόνωση (π.χ. σε σκοτεινό μέρος), φραστική και συναισθηματική απόρριψη («Δεν είσαι παιδί μου εσύ»), ψυχρά βλέμματα, απαγόρευση επαφής με φίλους και η απουσία τρυφερών αγκαλιών και επαίνων.

Παραμέληση

Οι βασικές ανάγκες του παιδιού για φαγητό, υγεία και προσωπική υγιεινή, ντύσιμο, στέγη, εκπαίδευση, παιχνίδι και προστασία δεν ικανοποιούνται. Το παιδί αφήνεται χωρίς επιτήρηση ή σε μη-ασφαλή χώρο. Το παιδί αφήνεται να παρακολουθεί συστηματικά σκηνές βίας ή σεξουαλικού περιεχομένου σε ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. κινητό, τάμπλετ). Δεν αναζητείται ιατρική φροντίδα όταν το παιδί είναι άρρωστο. Αποτρέπεται ή απαγορεύεται η φοίτηση του παιδιού στο σχολείο.

Χαρακτηριστικά του/της υπαίτιου

Η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που είναι θύματα κακοποίησης ή παραμέλησης γίνονται θύματα εντός του στενού ή ευρύτερου οικογενειακού κύκλου. Αυτό γιατί οι γονείς/φροντιστές (συμπεριλαμβανομένων των ατόμων που παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας νηπίων) είναι οι πρώτοι που θα έχουν αρκετό χρόνο με το παιδί. Σε κάθε περίπτωση, η σιωπή του παιδιού εξασφαλίζεται με απειλές ότι θα πάθει περισσότερο κακό το ίδιο ή άλλα άτομα για τα οποία γνοιάζεται ή με ψεύδη ότι η κακοποίηση είναι για το καλό του ή για τιμωρία του.

Χαρακτηριστικά του/της υπαίτιου

Ο υπαίτιος μπορεί να είναι ένας μεσήλικας άνδρας μεσαίας εισοδηματικής τάξης που έχει πρόσβαση σε παιδιά. Ή μια νεαρή και απελπιστικά φτωχή μητέρα που αγωνίζεται να μεγαλώσει μόνη τα παιδιά της. Ή μπορεί να είναι μία οικονομικά εύπορη αλλά μοναχή και θλιμμένη νέα μητέρα της οποίας ο σύντροφος δεν είναι διαθέσιμος να τη βοηθήσει να φροντίσει τον εαυτό της και το νεογέννητο παιδί τους.

Η/ο κάθε θύτης είναι ανίκανη/ος να χειριστεί τις απαιτήσεις και τα άγχη της καθημερινής ζωής και να επιτελέσει το ρόλο της/του με ψυχική υγεία και συνέπεια.

Χαρακτηριστικά της οικογένειας

Προβληματικές οικογενειακές ή/και συζυγικές σχέσεις / χαμηλό εισόδημα ή ανεργία (που αγχώνουν τους γονείς ή/και αναγκάζουν το παιδί να εργαστεί) / απομόνωση της οικογένειας από υποστηρικτικό περιβάλλον / υπερβολικές απαιτήσεις συμπεριφοράς από το παιδί / ανικανότητα πειθαρχίας του παιδιού / έλλειψη αγάπης, σημασίας, τρυφερότητας / το παιδί είναι αποτέλεσμα απρογραμματίστης εγκυμοσύνης / ο/η θύτης επίσης κακοποιείται / ψυχικά προβλήματα του/της θύτη / αποδοχή της ιδέας του άντρα ως το άτομο που δικαιούνται να ασκήσει έλεγχο και βία στα άλλα μέλη της οικογένειας.

Χαρακτηριστικά του/της υπαίτιου

Ίσως μεγαλωμένοι και οι ίδιοι οι θύτες από γονείς που τους κακοποιούσαν/παραμελούσαν, φροντίζουν το παιδί τους με τους τρόπους που έμαθαν. Ο/η θύτης κάνει κατάχρηση της εμπιστοσύνης, ελέγχου της εξουσίας και της δύναμης (σωματικής, συναισθηματικής) που έχει πάνω στο παιδί. Παρουσιάζει συναισθηματική και συμπεριφορική αστάθεια, παρορμητικότητα, ελαττωματική κρίση, χρήση/κατάχρηση αλκοόλ ή άλλες εξαρτήσεις (με έλλειψη αυτοελέγχου). Έχει συνήθως την πεποίθηση ότι δεν βλάπτει καθόλου το παιδί.

Τρόποι αναγνώρισης

Συνήθως υπάρχει ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο με κάποιες από τις ακόλουθες καταστάσεις:

Εγκαύματα, σημάδια, μώλωπες ή τραυματισμοί οπουδήποτε πάνω στο σώμα που δεν μπορούν να εξηγηθούν λογικά.

Ένδυση με ρούχα που καλύπτουν χέρια και πόδια, ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών.

Φόβος επαφής με ενήλικες, φόβος να μείνει μόνο, φόβος να πάει σπίτι.

Τρόποι αναγνώρισης

Επαναλαμβανόμενο παιγνίδι ή δημιουργίες με σεξουαλικό ή βίαιο περιεχόμενο (λόγια, εικόνες) που υποδεικνύουν γνώσεις πέρα από την ηλικία του παιδιού και την έκθεση σε τηλεόραση, ταινίες ή ζωντανές εικόνες.

Αλλαγή στην προσωπικότητα (π.χ. ένα ήσυχο, παθητικό παιδί γίνεται βίαιο και αντιπαθητικό, ή ένα ξύπνιο/ζωηρό παιδί γίνεται κλειστό και ονειροπόλο).

Κατάθλιψη, υπερβολική αυτοκριτική, φτωχή αυτοπεποίθηση.

Τρόποι αναγνώρισης

Ερεθισμούς γύρω από το στόμα, τα γεννητικά όργανα ή τον πρωκτό.

Δυσκολία σε περπάτημα, κάθισμα, ούρηση ή άνετη κίνηση μελών του σώματος (π.χ. χέρι, λαιμό, ώμο).

Αποκόλληση του αυτιού λόγω τραβήγματος.

Παλινδρόμηση σε ανώριμες συμπεριφορές.

Φυγή από το σπίτι ή τακτικές απουσίες από το σχολείο.

Τρόποι αναγνώρισης

Άσκηση βίας προς νεαρότερα αδέρφια.

Κλοπές, χρήση ναρκωτικών/αλκοόλ.

Αυτοκαταστροφικές ή αυτοτραυματικές συμπεριφορές.

Ανορεξία (μειωμένη όρεξη για φαγητό).

Ελλιπής προσωπική φροντίδα (βρωμιά στο δέρμα ή στα ρούχα, άπλυτο σώμα, χαλασμένα δόντια).

Επιπτώσεις

Ο βαθμός του τραύματος εξαρτάται από το είδος, τη διάρκεια και την ένταση της κακοποίησης, το ποια/ος ήταν ο/η θύτης, την ηλικία του παιδιού, τις αντιδράσεις του περιβάλλοντος όταν το παιδί αναφέρει τι έγινε, την προσωπικότητα και την ανθεκτικότητα του παιδιού.

Το παιδί είναι αβοήθητο, τρομοκρατημένο και δεν ξέρει τι πρέπει να κάνει. Τα αισθήματα της αγάπης και της τρυφερότητας καταστρέφονται.

Το παιδί αισθάνεται ντροπή, αγανάκτηση, θυμό.

Επιπτώσεις

Πολλά θύματα κακοποίησης ίσως αναπτύξουν τα ίδια τάσεις κακοποίησης, ελλιπή αυτοπεποίθηση και ανασφάλεια με την εμφάνιση και το σώμα τους.

Ίσως να έχουν δυσκολία στη δημιουργία και διατήρηση έμπιστων σχέσεων με άλλους (π.χ. ιδιαίτερα ερωτικών ως ενήλικες), ή να καταφύγουν σε εγκληματική συμπεριφορά ή χρήση/κατάχρηση ουσιών.

Επιπτώσεις

Η κακοποίηση διαλύει τα όνειρα του παιδιού για το μέλλον και τις πιθανότητες να αναπτύξει πλήρως τις δεξιότητές του. Τα παιδιά συχνά μετατρέπονται σε απαθή και απαισιόδοξα, παύουν να σκέφτονται το μέλλον και κάνουν «τελικές σκέψεις» (π.χ. «Τι θα είσαι στα 20-30 σου;» «Νεκρός.»)

Επιπτώσεις

Το ξύλο/χαστούκισμα χρησιμοποιείται από γονείς ως τιμωρία για ανεπιθύμητες συμπεριφορές. Αυτό υποδεικνύει στο παιδί ότι το άτομο που υποτίθεται το αγαπά περισσότερο, που έχει κοινωνική εξουσία πάνω του και τη μεγαλύτερη ευθύνη για τη διαβίωσή του, έχει και το δικαίωμα να το πληγώνει σωματικά ή ψυχολογικά. Το μήνυμα αυτό προκαλεί σύγχυση στο παιδί (π.χ. «Αν αγαπάς κάποια/ον και χρειάζεται να την/τον αλλάξεις ή να την/τον ελέγξεις, τότε είναι εντάξει να την/τον κτυπάς»).

Επιπτώσεις

Τα παιδιά που βιώνουν πολλαπλές πράξεις ή διάφορους τρόπους βίας/κακοποίησης/, ιδιαίτερα αν παραμελούνται, που λαμβάνουν σκληρή και υπερβολική σωματική τιμωρία και που δεν έχουν τη συναισθηματική στήριξη εκτός του βίαιου περιβάλλοντος, έχουν περισσότερες πιθανότητες να συνεχίσουν τον κύκλο της βίας.

Αντιμετώπιση

Ο στόχος της αποτροπής της κακοποίησης είναι η ασφάλεια των παιδιών. Η ιστορία κακοποίησης που λέει ένα παιδί ή νεαρό άτομο, όσο παράλογη ή υπερβολική κι αν ακούγεται, είναι το πιο πιθανό αληθινή.

Αν το παιδί εμπιστευτεί αρκετά για να εκμυστηρευτεί συναισθήματα και φόβους για αυτά που βιώνει, η άρνηση της αλήθειας του ή ο θυμός από αυτή/αυτόν που ακούει είναι εξίσου τραυματικά με την κακοποίηση που έλαβε.

Αντιμετώπιση

Το παιδί πρέπει να ακούσει ότι σωστά έκανε και αποκάλυψε πώς προκλήθηκαν οι πληγές στο σώμα του. Πρέπει να δοθεί αναφορά σε αρμόδιες αρχές και να διασφαλιστεί ότι δεν θα τιμωρηθεί που είπε την αλήθεια.

Μέρος της ασφάλειας των παιδιών είναι η εξεύρεση βοήθειας για τους θύτες. Τυχόν αποδοκιμαστικά σχόλια ή ματιές προς ένα ενήλικα που κακομεταχειρίζεται ένα παιδί δημοσίως, μπορεί να χειροτερέψει το θυμό του προς το παιδί, είτε εκείνη την ώρα είτε όταν θα είναι μόνοι τους.

Αντιμετώπιση

Είναι φρονιμότερο να επιδειχθεί συμπάθεια προς το/τη θύτη, με πληροφόρηση για το ποιες συμπεριφορές να περιμένει από το παιδί με βάση την ηλικία του (π.χ. Δεν είναι πάντα εύκολο να μεγαλώνεις παιδιά. Μπορώ να βοηθήσω σε κάτι;)

Η απόσπαση της προσοχής του/της θύτη για να ηρεμήσει και ο έπαινος για τα θετικά του παιδιού (π.χ. Μα τι γλυκό κοριτσάκι!) είναι προσωρινό μέτρο. Η επαναλαμβανόμενη βία προς το παιδί απαιτεί εμπλοκή των αρμόδιων αρχών και μετακίνηση του παιδιού από το τοξικό περιβάλλον.

Στήριξη

Τα παιδιά-θύματα είναι συνήθως ευαίσθητα, εύτρωτα και αδύναμα. Πολύ μικρά, πολύ φοβισμένα και απληροφόρητα, συχνά δεν παίρνουν την κατάλληλη προσοχή όταν λένε τι συμβαίνει, ενώ δικαιούνται συμπάρασταση και κατανόηση.

Το βάθος των ψυχικών τραυμάτων είναι συνήθως μεγαλύτερο από τα σωματικά τραύματα. Το ψυχολογικό αποτύπωμα μπορεί να μη γίνει πλήρως αντιληπτό παρά μόνο χρόνια αργότερα, όταν το παιδί καταφέρει να ενηλικιωθεί.

Πρόληψη

Η εκπαίδευση για το πότε να λένε «Όχι» και πώς να είναι αφεντικά του κορμιού τους, μπορεί να εφαρμοστεί νοούμενου ότι τα παιδιά κατανοούν νοητικά τα σχετικά μηνύματα.

Παρομοίως και η πρόσβαση του παιδιού σε μηχανισμούς όπου μπορεί να ζητήσει εχέμυθα βοήθεια.

Προστατευτικοί παράγοντες

Ο βαθμός της ψυχολογικής ανθεκτικότητας
(διαφορετικός για κάθε προσωπικότητα).

Η εμπειρία περισσότερων θετικών παρά αρνητικών
καταστάσεων.

Η εμπλοκή με μέλη της εκτεταμένης οικογένειας και της
κοινότητας.

Η στήριξη από εκπαιδευτικούς και φίλους.

Η συμμετοχή σε δραστηριότητες όπου δεν είναι
παρόντας/παρούσα ο/η θύτης.

Η στήριξη από Ψυχολόγους και Κοινωνικούς
Λειτουργούς.